

**ISHLAB CHIQRISHDA AYOLLARNI MEHNATINI MUHOFAZA
QILISHNI TAKOMILLASHTIRISH**

Islom karimov nomidagi toshkent davlat texnika universiteti

Mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligi yonalishi talabasi

Safarboyeva Gulniso Ilhom qizi

Ilmiy rahbar: Nasirova Saodat Shukrillayevna

Anotatsiya: Mamlakatimiz hayotida so'ngi yillarda beqiyos darajadagi o'zgarishlar bo'lmoqda. Shulardan mamlakatimizda xotin-qizlarning huquqlari va qonuniy manfaatlariga so'zsiz rioya etilishini ta'minlash, mehnat huquqini kafolatlash va ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlashga hamda aytib o'tishimiz lozimki so'nggi to'rt yilda xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarga erishish, jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda ularning teng ishtirok etishini ta'minlash, xotin-qizlarni ijtimoiy-huquqiy jihatdan qo'llab-quvvatlash, shuningdek, xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonliklardan himoya qilishga qaratilgan keng ko'lamlı islohotlar amalga oshirildi

Kalit so'zlar: mehnat muhofazasi, mehnat kodeksi, kafolatlar, imtiyozlar, ijtimoiy himoya, ayollar, yoshlar, tadbirkorlar, huquqlar, mehnat muhofazasi to'g'risidagi qonun, gender tengligi, mehnat huquqi

IMPROVING WOMEN'S LABOR PROTECTION IN INDUSTRY

Islam Karimov tashkent state technical university

Student of labor protection and technical safety

Safarboyeva is the daughter of Gulnisa Ilhom

Scientific supervisor: Nasirova Saodat Shukrillayevna

ABSTRACT: The life of our country has undergone unprecedented changes in recent years. Among them, we must ensure the unconditional observance of the

rights and legitimate interests of women in our country, guarantee the right to work and support women's entrepreneurship, note that over the past four years, equal rights for women and men and large-scale reforms aimed at achieving opportunities, ensuring their equal participation in managing public and state affairs, providing social and legal support to women, as well as protecting women from oppression and violence.

Keywords: *abor protection, labor code, guarantees, benefits, social protection, women, youth, entrepreneurs, rights, labor protection law, gender equality, labor law.*

УЛУЧШЕНИЕ ОХРАНЫ ЖЕНСКОГО ТРУДА НА ПРОИЗВОДСТВЕ

Ташкентский государственный технический университет Ислама

Каримова

отдел безопасности жизненной деятельности

Сафарбоева – дочь Гульнисы Ильхома.

Научный руководитель: Насирова Саодат Шукрилаевна

Аннотация: *За последние годы жизнь нашей страны претерпела колоссальные изменения. Среди них мы должны обеспечить безусловное соблюдение прав и законных интересов женщин в нашей стране, гарантировать право на труд и поддержку женского предпринимательства и широкомасштабные реформы, направленные на достижение возможностей, обеспечение их равного участия в управлении обществом и. осуществлялись государственные дела, социальная и правовая поддержка женщин, а также защита женщин от притеснений и насилия.*

Ключевые слова: *охрана труда, Трудовой кодекс, гарантии, льготы, социальная защита, женщины, молодежь, предприниматели, права, закон об охране труда, гендерное равенство, трудовое право.*

“Bugungi kunda ayollar va erkaklar asossiz teng huquqqa ega. Bu O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlab qo'yilgan. Gender omili Mehnat kodeksida ancha batafsil aks ettirilgan. Davlat tomonidan ayollar uchun mehnat me'yorlari, tug'ruq ta'tillari, voyaga yetmagan bolalarni tarbiyalayotgan onalar uchun ish tartibi belgilangan. Ish beruvchilarning kasaba uyushmalari bilan tuzgan mehnat shartnomalarida ham xotin-qizlarning huquqlarini ta'minlashning turli qonunlari mustahkamlangan. Bugun O'zbekistonda xotin-qizlarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirishga, davlat boshqaruvi va jamiyatning barcha jarayonlarida ularning rolini oshirishga qaratilgan tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. So'z xotin-qizlarning alohida maqomi va ularga nisbatan hurmatni tiklash haqida bormoqda. Bu tamoyillar tenglik asosida amalga oshirilayotgan davlat siyosatining asosiga aylandi. Bu vazifalarni amalga oshirish uchun barcha zarur sharoitlar yaratilgan. Biroq eng muhimi kuchli siyosiy iroda bor. O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoev xotin-qizlarga doimiy e'tibor va g'amxo'rlik davlat siyosatining ajralmas qismi bo'lishini, bu borada tegishli Milliy dastur qabul qilinishi kutilayotganini ta'kidladi”.

Mamlakatning har bir fuqarosi o'zi yashab turgan jamiyatni shakllantirishdagi, rivojlantirishdagi, ishlab chiqarishda ishlashdagi va uni boshqarishdagi asosiy kuch hisoblanadi. Fuqarolar hayoti va mehnati xavfsizligini ta'minlash muammosi har bir jamiyat uchun dolzarb masala bo'lib, u davlatning iqtisodiy rivojlanganligiga va barqarorligiga, kuchli ilmiy–texnik va intellektual imkoniyatlarga ega ekanligiga bog'liq. Davlat uchun kuchli ilmiy–texnik va intellektual imkoniyatlar zaxirasi esa – yoshlardir, ularning olgan ta'lim va tarbiyasi, o'z mutaxassisliklari bo'yicha egallagan bilimi va uquvi darajasidir. Ishlab chiqarishda mehnatni tartibsiz, amaldagi qonun-qoidalar, standartlar va ko'rsatmalarga amal qilmasdan amalga oshirilishi, nafaqat jarohatlanish yoki shikastlanishni keltirib chiqarishi, balki ayrim hollarda o'limga ham olib kelishi mumkin. Tabiiyki, bu insonni o'zining mehnat faoliyatidagi tabiiy, texnik, antropogen, ekologik va boshqa turdagi barcha xavfli faktorlardan himoyalashni

ilmiy asosda tashkil qilishni talab etadi

Mamlakatimizda yillar o'tgan sayin ishlab chiqarish va boshqa juda ko'p sohalarda ayollar mehnati ortib bormoqda. Ularga ta'lim olishda, kasbiy tayyorlanishda, ishdagi mehnatlari uchun rag'batlantirishda hamda xizmat yuzasidan ko'tarilishda teng huquqiy imkoniyatlar yanada ko'p yaratilmoqda. Shunday bo'lsada, ayollar ba'zi hollarda, ayrim bir sharoitlarda, erkaklar bilan bir xil ishlarni bajara olishmaydi. Ayolning organizmi o'ziga xos fiziologik xususiyatga ega bo'lganligi sababli og'ir jismoniy mehnatga, ba'zi zararli omillarga (chang, titrash, organizmning qattiq qizib yoki sovib ketishi va boshqalar) ta'sirchan hisoblanadi. Bu zararli omillar ta'siri ular organizmining homiladorlik kezzarida salbiy o'zgarishlarga olib kelishi, asoratlar qoldirishi (toksikoz, bola tushib qolishi, o'lik tug'ilish va boshqalar) bola tug'ish funksiyasining buzilishi (bola ko'rmaslik), avloddagi o'zgarishlarga (bolaning erta tug'ilishi, nogironlik) sabab bo'lishi mumkin. Ayollar mehnatini muhofaza qilishda ko'p muammolar bo'lib, uning biologik va ijtimoiy ahamiyati judayam muhim hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasining 1993 yil 6 maydagi «Mehnatni muxofaza qilish to'grisida»gi qonunda, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi qarorlarida, tarmoq vazirliklari va idoralar tomonidan ishlab chiqilib, tasdiqlanadigan mehnatni muxofaza qilishga oid standartlar, korxonalarda tuzilgan jamoa shartnomalari, tarmoq jamoa kelishuvlari, ichki mehnat tartibi qoidalarida va boshqa me'yoriy xujjatlarda nazarda tutilgan.

Davlatimiz tomonidan kelajagimiz tayanchi bo'lgan yosh avlodni, ular tarbiyasi bilan mashg'ul bo'lgan onalar va barcha xotin-qizlarni ishlab chiqarish jarayonida himoyalashga qaratilgan ulkan ijtimoiy dasturlar va tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, «Ayollarni ijtimoiy himoyalash», «Nogironlarni mehnatga qaytarish» davlat dasturlarining ro'yobga chiqarila boshlanishi bilan bir necha minglab ish joylari sog'lomlashuviga, qulay va xavfsiz mehnat sharoitlari yaratilishiga erishildi. Yuqorida aytib o'tganimdek 2019-yil 7-martda qabul qilingan «Xotin-qizlarning mehnat huquqlari kafolatlarini yanada kuchaytirish va

tadbirkorlik faoliyatini qo'llabquvvatlashga oid chora-tadbirlar" ga asosan: "Xotin-qizlar tadbirkorlik markazlari tashkil etilmoqda. Ular uzoq muddat bola parvarishlash ta'tilida bo'lgan, mushkul iqtisodiy ahvolga tushgan ayollarni kasblar bo'yicha qayta tayyorlashga ko'maklashadi, ayollarning biznes yuritish ko'nikmalarini shakllantiradi, ularga maslahatlar beradi va amaliy yordam ko'rsatadi. Tadbirkorlik bilan shug'ullanish istagini bildirgan xotin-qizlar tuman (shahar) hokimi va xotin-qizlar qo'mitasi tomonidan shakllantiriladigan ro'yxat asosida maxsus o'qitish dasturi bo'yicha o'qitiladi. Maxsus dasturlarni muvaffaqiyatli o'zlashtirganlarga tuman (shahar) xotin-qizlar qo'mitasi tavsiyasiga ko'ra tadbirkorlik faoliyatini yo'lga qo'yish uchun imtiyozli kredit beriladi. Kredit muddati 6 oylik imtiyozli davr bilan 3 yildan oshmaydi, stavka – yillik 8%. Buning uchun Xotin-qizlarni va oilani qo'llab-quvvatlash jamoat fondi banklarga har yili 100 mlrd so'm ajratadi, uning kamida yarmi qishloq joylardagi xotin-qizlarning biznesini rivojlantirishga yo'naltiriladi" – deyilgan va bundan tashqari boshqa bir qancha ayollarni mehnat huquqlarini kafolatlari ko'rsatib o'tilgan. Ayollarni mehnat jarayonida muhofazalash Mehnat kodeksining 224-238- moddalarida ko'zda tutiladi. Mehnat kodeksining XIV bobida ayrim toifadagi xodimlarga, ayollarga, yoshlarga beriladigan qo'shimcha kafolat va imtiyozlar ko'rsatib berilgan. Mehnat kodeksining 224-moddasida homilador ayollarni va bolasi bor ayollarni ishga qabul qilishdagi kafolatlar keltirib o'tilgan. Homiladorligi yoki bolasi borligi sababli ayollarni ishga qabul qilishni rad etish va ularning ish haqini kamaytirish taqiqlanadi. Homilador ayolni yoki uch yoshga to'lmagan bolasi bor ayolni ishga qabul qilish rad etilgan taqdirda ish beruvchi rad etishning sabablarini yozma ravishda ma'lum qilishi shart. Mazkur shaxslarni ishga qabul qilish rad etilsa ular sudga shikoyat qilish huquqiga ega hisoblanadi. Ayollar mehnatining qo'llanishi taqiqlanadigan ishlar O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi hamda O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi, O'zbekiston kasaba uyushmalari Federatsiyasi Kengashi va korxonalar vakillari bilan kelishilgan holda tasdiqlanadi. Ish davomida tibbiy xulosaga muvofiq homilador ayollar sog'lig'ida ishga bog'liq o'zgarishlar ehtimoli

mavjud bo'lganda, ularning xizmat ko'rsatish me'yorlari o'zgartiriladi. Ba'zi hollarda o'rtacha oylik ish haqi saqlangan holda, yengilroq yoxud noqulay ishlab chiqarish omillarining ta'siridan holi, zararsiz ishga

o'tkazilishi mumkin. Farzandi ikki yoshga to'lmagan ayollar avvalgi ishini bajarishi imkoni bo'lmagan taqdirda, avvalgi ishidagi o'rtacha oylik ish haqi saqlangan holda, bolasi ikki yoshga to'lgunga qadar yengilroq ish bilan ta'minlanishi zarur. Mehnat muhofazasining me'yoriy hujjatlariga ko'ra homilador ayollarni va o'n to'rt yoshga to'lmagan bolasi (o'n olti yoshga to'lmagan nogiron bolasi) bor ayollarni ularning roziligisiz tungi ishlarga, ish vaqtidan tashqari ishlarga, dam olish kunlaridagi ishlarga jalb qilishga va xizmat safariga yuborishga yo'l qo'yilmaydi. Shuningdek homilador ayollar va uch yoshga to'lmagan bolasi bor ayollar tungi ishlarga jalb qilinmasligi kerak. Uch yoshga to'lmagan bolalari bor, budget hisobidagi korxonalarda qonun bo'yicha ishlayotgan, ayollarga ish vaqtining haftasiga o'ttiz besh soatli qilib belgilangan muddati joriy etilishi mumkin. Homilador ayolning, o'n to'rt yoshga to'lmagan bolasi (o'n olti yoshga to'lmagan nogiron bolasi) bor ayolning, shu jumladan homiyligida shunday bolasi bor ayolning yoki oilaning betob a'zosini parvarish qilish bilan band bo'lgan shaxsning iltimosiga ko'ra, ish beruvchi tibbiy xulosaga muvofiq ularga to'liqsiz ish kuni yoki to'liqsiz ish haftasi (119-modda) belgilashga majbur hisoblanadi. O'n ikki yoshga to'lmagan ikki va undan ortiq bolasi yoki o'n olti yoshga to'lmagan nogiron bolasi bor ayollar har yili uch ish kundan o'n to'rt kalendar kundan kam bo'lmagan muddat bilan ish haqi saqlanmagan ta'til olish huquqiga ega. Bunday ta'til yillik ta'tilga qo'shib berilishi yoki ish beruvchi bilan kelishib belgilanadigan davrda undan alohida (to'liq yoki qismlarga bo'lib) foydalanilishi mumkin. Alohida aytib o'tishim lozimki 2018-yil 12-noyabrdagi "18 yoshdan kichik bo'lgan qizlar va ayollar uchun o'g'ir yuklarni qo'lda ko'tarish va tashishda yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan yuklama me'yorlari" tasdiqlangan. Ushbu sanitariya me'yorlari 18 yoshdan kichik bo'lgan qizlar va ayollar tomonidan og'ir yuklarni ko'tarish va tashish bilan bog'liq bo'lgan ishlarning bajarilishida maqbul mehnat sharoitini ta'minlash, reproduktiv funksiyasini va salomatligi holati buzilishining oldini

olish maqsadida o'rnatiladi hamda bu sanitariya me'yorlari va qoidalariga mulk shaklidan qat'i nazar barcha korxonalar, tashkilotlar va birlashmalar hamda alohida shaxslar tomonidan rioya qilishlari majburiydir.

Xulosa qilib aytganda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tashabbusi bilan 2016–2021-yillarda yoshlar siyosatiga doir 5 ta qonun va 55 ta qonunosti hujjati qabul qilindi. 2016/2017 o'quv yilida o'qishga qabul qilish parametrlari 57 907 nafarni tashkil etgan bo'lsa, 2021/2022 o'quv yilida qabul parametrlari qariyb uch barobar oshirilib, 157 755 ni tashkil etadi. Xususan, davlat granti asosida o'qishga qabul qilish parametrlari ham 1,5 barobar oshirildi. Shu o'rinda xotin-qizlarning ta'lim va kasbiy ko'nikmalar olishi hamda bandligini ta'minlashga har tomonlama ko'maklashish maqsadida Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligining tavsiyanomasiga ega bo'lgan xotin-qizlar uchun davlat granti asosidagi qabul ko'rsatkichlari ajratilganligi, shuningdek, ehtiyojmand oilalar farzandi bo'lgan xotin-qizlar uchun oliy ta'limga ajratiladigan davlat grantlari soni 2 barobarga oshirish orqali 2000 taga yetkazilgani tahsinga loyiq. Bunday imkoniyatlarning yaratilishi qiz-yoshlarni ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, ularni qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Mamlakatimizda xalqaro talablarga javob beradigan kadrlarni tayyorlashga e'tibor qaratilmoqda. Ta'lim tizimida xotin-qizlar uchun yana bir qator keng imkoniyatlar: - Yangi o'quv yilidan boshlab magistraturada o'qiyotgan qizlarning kontrakt pullari to'liq byudjetdan qoplab beriladi (23 ming nafar qizlarga 200 milliard so'm); - har yili 50 nafar qizlar nufuzli xorijiy oliygohlarga bakalavr va 10 nafari magistraturaga yuboriladi; - har bir viloyatda ehtiyojmand oila vakillari, ota yoki onasini yo'qotgan 150 nafar qizlarning (jami 2,1 ming nafar) ta'lim kontrakti mahalliy byudjetdan to'lab beriladi; - yosh farzandi bor talaba-qizlarga masofaviy o'qishga sharoit yaratiladi; - doktorantura yo'nalishida xotin-qizlar uchun har yili kamida 300 tadan maqsadli kvota ajratiladi. Yuqoridagi keltirilgan ma'lumotlardan, mamlakatimizda yildan yilga ayollar mehnatiga qaratilayotgan e'tibor, ta'lim olishlari va mehnat qilishlari uchun yaratilayotgan shart-sharoitlar, yengilliklar hamda ularni mehnatini muhofaza qilish bo'yicha respublikamizdagi amalda bo'lgan bir qancha qonun hujjatlarida

belgilangan me'yorlar, imtiyozlar va kafolatlar orqali ularni vaqt o'tgan sayin juda yaxshi rivojlanayotganliklarini ko'rishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi.
2. "Mehnatni muhofaza qilish to'g'risida"gi qonunning yangi taxriri.
3. 2030 yilga qadar O'zbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasi.
4. E.I.Ibragimov, S.Gazinazarova, O.R.Yuldashev "Mehnat muhofazasi maxsus kursi", –Toshkent.
5. Tursunov Y., "Mehnat huquqi", O'quv qo'llanmasi. T., «Moliya», 2009 yil.